

EKONOMIŚCI DLA ROZWOJU

NAUKI EKONOMICZNE I WYZWANIA WSPÓŁCZESNOŚCI

Fundamentalne problemy
w teorii i praktyce

Polskie Towarzystwo Ekonomiczne

X KONGRES
EKONOMICZNY
POLSKICH

Redakcja naukowa
Bogusław Fiedor
Marian Gorynia
Elżbieta Mączyńska

Seria wydawnicza
EKONOMIŚCI DLA ROZWOJU

NAUKI EKONOMICZNE I WYZWANIA WSPÓŁCZESNOŚCI

**FUNDAMENTALNE PROBLEMY
W TEORII I PRAKTYCE**

Redakcja naukowa
Bogusław Fiedor
Marian Gorynia
Elżbieta Mączyńska

Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
Warszawa 2020

Recenzenci:

prof. dr hab. Robert Ciborowski
prof. dr hab. Maciej Żukowski

Redakcja naukowa:

prof. dr hab. Bogusław Fiedor
prof. dr hab. Marian Gorynia
prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska

Redakcja językowa i opracowanie indeksów:
Danuta Jastrzębska

Monografia została wydana przy finansowym wsparciu
Fundacji PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza

© Copyright by Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2020

ISBN 978-83-65269-29-4

Wydawca:

Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
ul. Nowy Świat 49, 00-042 Warszawa
tel. 22 551-54-01, fax 22 551-54-44
<http://www.pte.pl>, e-mail: zk@pte.pl
www.ksiazkiekonomiczne.pl

Skład i łamanie, projekt okładki:
Studio Komputerowe GEMMA

Druk i oprawa:
Drukarnia DSS

Wydanie I

Od Wydawcy

Polskie Towarzystwo Ekonomiczne (PTE) oddaje do rąk Czytelników monografię dotyczącą fundamentalnych zagadnień z zakresu nauk ekonomicznych oraz praktyki społeczno-gospodarczej. Przedstawiane w tej publikacji analizy współczesnych trendów w teorii ekonomii z uwzględnieniem jej filozoficznych podstaw wskazują zarazem na współzależności między teorią ekonomiczną a rzeczywistymi przemianami w życiu społeczno-gospodarczym i ewolucją modeli ładu społeczno-gospodarczego, w tym modeli kapitalizmu. Ewolucja ta pozostaje zarazem w ścisłym związku z procesami ustrojowej transformacji w Polsce oraz z przyszłymi, możliwymi kierunkami przemian społeczno-gospodarczych.

Zawarte w tej monografii teksty w ich finalnym kształcie w większości powstały w końcu 2019 r. Nie mogły w nich być zatem uwzględnione zjawiska, jakie wywołane zostały koronawirusową pandemią, która dotknęła świat w pierwszych miesiącach 2020 r. Jednak pandemiczne zjawiska dodatkowo umacniają słuszność przedstawianych w tej monografii tez, w tym zwłaszcza dotyczących konieczności przywracania zerwanych, bądź bardzo osłabionych, związków teorii ekonomii z etyką. Zwiększa się też waga tezy o konieczności harmonizowania celów gospodarczych, społecznych i ekologicznych.

To właśnie taka symbioza zagadnień teoretycznych rozpatrywanych we wzajemnych związkach z problemami praktyki społeczno-gospodarczej jest podstawowym wyróżnikiem zorganizowanego przez PTE X Kongresu Ekonomistów Polskich (KEP), zaś niniejsza monografia stanowi jego pokłosie. Kongres ten odbył się w Warszawie w dniach 28–29 listopada 2019 r. pod hasłem *Ekonomiści dla rozwoju*. Hasło to nawiązuje do definicji trwałego, harmonijnego rozwoju społeczno-gospodarczego, rozumianego jako rozwój zintegrowany, potrójnie zrównoważony, tj. zapewniający równoczesny postęp (wzrost) gospodarczy, społeczny i ekologiczny. Te właśnie kwestie, w połączeniu z problematyką cechującą się dużą doniosłością teoretyczną, stanowiły kluczowe wątki dyskursu na forum X KEP. Kongres ten poprzedzony był ponad dwuletnimi pracami przygotowawczymi, w tym debatami

w formie konwersatoriów, seminariów i konferencji. Przygotowania do Kongresu rozpoczęła, zorganizowana w listopadzie 2017 r., debata Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Debata ta ukierunkowana była na wypracowanie ramowej koncepcji Kongresu. Koncepcja ta stała się z kolei kanwą szeroko zakrojonego i dalece wykraczającego poza środowisko PTE dyskursu na temat stanu i roli teorii ekonomii, czy szerzej: wiedzy ekonomicznej oraz nauk ekonomicznych, w życiu społeczno-gospodarczym Polski i świata. Ważnymi elementami tej debaty były kilkukrotne posiedzenia Rady Naukowej PTE i kilkudziesięciosobowej Rady Programowej Kongresu, a także konwersatoria PTE „Czwartki u Ekonomistów” oraz seminaria naukowe organizowane wspólnie przez Radę Naukową PTE i Komitet Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk. W procesie przygotowań do Kongresu zorganizowano dwie ogólnopolskie konferencje, które przyczyniły się do wypracowania ostatecznej wersji koncepcji Kongresu. Pierwsza z tych konferencji odbyła się w marcu 2018 r. na temat: „Ewolucja nauk ekonomicznych – jedność a różnorodność, relacje do innych nauk, problemy klasyfikacyjne”¹. Konferencja ta była zorganizowana przez Radę Naukową PTE we współpracy z Konferencją Rektorów Uczelni Ekonomicznych oraz z pięcioma komitetami Polskiej Akademii Nauk, których domeną są nauki ekonomiczne. Podobny charakter miała druga konferencja, zorganizowana w kwietniu 2018 r. na temat: „Ekonomiści o zagrożeniach dla polskiej gospodarki”. Współorganizatorem tej konferencji, obok PTE, Komitetu Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk i Konferencji Rektorów Uczelni Ekonomicznych, był także Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk². Już same tytuły tych konferencji świadczą, że przygotowania do Kongresu toczyły się równolegle w dwóch płaszczyznach: pierwsza obejmowała diagnozę i perspektywy problematyki ekonomicznej rozpatrywanej z teoretycznego, naukowego, akademickiego punktu widzenia, druga zaś ogniskowała uwagę na zagadnieniach praktyki życia społeczno-gospodarczego zarówno w sferze realnej, jak i w sferze regulacyjnej.

Debaty przedkongresowe rzutowały na ostateczny program, strukturę i tematykę dwudniowych obrad X Kongresu Ekonomistów Polskich. Zostały one podzielone na następujące sesje:

1. Otwierająca Kongres sesja plenarna pt. *Fundamentalne problemy w teorii i w praktyce gospodarczej*,
2. Cztery równoległe sesje panelowe:
 - 2.1. *Jednorodność czy pluralizm?*

¹ Pokłosiem tej konferencji jest publikacja pt. *Ewolucja nauk ekonomicznych. Jedność a różnorodność, relacje do innych nauk, problemy klasyfikacyjne*, red. M. Gorynia, Polska Akademia Nauk (PAN), Warszawa 2019 (<http://publikacje.pan.pl/dlibra/journal/131584>).

² Szczegółowe relacje z tych debat, w tym referaty i stenogramy dostępne są na stronie internetowej PTE, a wybrane materiały także w kolejnych numerach kwartalnika „Biuletyn PTE” (http://www.pte.pl/223_biuletyny_pte.html).

2.2. *Sfera realna gospodarki*

2.3. *Sfera regulacji gospodarki*

2.4. *Kultura i edukacja ekonomiczna*

3. Zamykająca Kongres sesja plenarna pt. *Fundamentalne problemy ekonomiczne – sektor finansowy*.

Debaty prowadzone w ramach panelowych sesji równoległych dotyczyły łącznie 12 tematów (paneli) szczegółowych (od dwóch do czterech tematów w każdej sesji), w tym:

- w sesji 1: *Pomyśleć nauki ekonomiczne od nowa(?); Nauki ekonomiczne – ścisłe, społeczne czy humanistyczne?; Czy PKB jest passé?;*
- w sesji 2: *Stan gospodarki a wyzwania czwartej rewolucji przemysłowej; Demografia, nierówności, rynek pracy, obszary wiejskie i dobrobyt społeczny; Finanse publiczne i system podatkowy; Model kapitalizmu, granice ewolucji;*
- w sesji 3: *Przekształcanie systemowych i regulacyjnych ram polskiej gospodarki – gdzie jesteśmy?; Ekonomiczna analiza prawa – sektor finansowy; Ekonomiczna analiza prawa – kwestie instytucjonalne, Unia Europejska, strefa euro;*
- w sesji 4: *Edukacja w warunkach czwartej rewolucji przemysłowej; Edukacja – problemy bibliometryczne (punktoza, testoza i grantoz). Konsekwencje dla nauki.*

W finalnej sesji plenarnej Kongresu, zaprezentowane zostały przez moderatorów równoległych sesji panelowych syntezy wyników obrad³.

Taka tematyka i struktura debaty kongresowej umożliwiała odniesienia do fundamentalnych zagadnień z zakresu teorii ekonomicznej oraz praktyki społeczno-gospodarczej, z uwzględnieniem trzech filarów składających się na – zawarte w tytule Kongresu – pojęcie rozwoju. Filary te to: gospodarka, społeczeństwo i ekologia⁴. Kwestie ekologiczne były podejmowane w debacie przeważnie w kontekście ich powiązań z zagadnieniami wzrostu gospodarczego i postępu społecznego. Zarazem jednak debata ta wykazała, że ze względu na społeczny wymiar i złożoność problematyki ekologicznej, powinna ona stać się przewodnim tematem kolejnego organizowanego przez PTE kongresu. W debacie X KEP poczesne miejsce zajęły kwestie społeczne, co wyraźnie pozostaje w związku z coraz bardziej uwidaczniającymi się

³ Skład Rady Programowej i szczegółowy program X KEP z wykazem moderatorów i uczestników dyskusji, jej stenogramy, referaty i/lub ich streszczenia, a także inne materiały kongresowe, w tym relacje medialne i fotorelacje, dostępne są na stronie internetowej Kongresu: https://kongresekonomistow.pl/?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=Mailing_11_06_2019.

⁴ Słowo ekologia jest tu użyte nie w znaczeniu stricte naukowym (dla określenia nauki badającej zależności między organizmami żywymi a ich środowiskiem życia oraz między samymi tymi organizmami, czyli strukturą ekosystemów), ale jako skrót pojęciowy wyrażający uwarunkowania tak wzrostu gospodarczego, jak i postępu społecznego związane z ograniczonością zasobów środowiska przyrodniczego, jego zanieczyszczeniem czy degradacją itp.

we współczesnym świecie zaniedbaniami w sferze postępu społecznego, przejawiającymi się m.in. w narastających zjawiskach wykluczenia społecznego, będących przeciwieństwem tak obecnie niezbędnej społecznej inkluzji⁵.

W takim ujęciu formuła X KEP była na tyle rozległa, że umożliwiła udział w nim bardzo szerokiego grona teoretyków i praktyków oraz innych, głównych aktorów życia społeczno-gospodarczego, w tym także polityków i parlamentarzystów. Zarazem wypracowana formuła Kongresu stworzyła sposobność prezentacji najnowszych wyników badań naukowych, wymiany na tym tle poglądów dotyczących problemów żywotnych dla stanu oraz perspektyw rozwoju nauk ekonomicznych, a także rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce i na świecie. Szczególną wagę ma zwłaszcza wymiana doświadczeń między ekonomistami reprezentującymi różne szkoły teoretyczne i nurty ekonomiczne oraz przedstawicielami innych dyscyplin nauki. Kongres w takim ujęciu, jak i wszystkie wcześniejsze organizowane przez PTE kongresy ekonomistów polskich, jest traktowany jako swego rodzaju synteza ich uczestnictwa w rozwiązywaniu ważnych, złożonych problemów praktyki życia społeczno-gospodarczego. Patronat nad Kongresami Ekonomistów Polskich tradycyjnie obejmuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

Organizowane co kilka lat Kongresy traktowane są jako ważne wydarzenie o znaczącym wymiarze zarówno teoretycznym, jak i praktycznym. Ma to ugruntowane podłoże w tradycji tego typu debat. Tradycja ta sięga bowiem roku 1887, kiedy to polscy ekonomiści i prawnicy z trzech zaborów zorganizowali w Krakowie pierwszy, mający charakter kongresu, Zjazd Ekonomistów i Prawników. W nawiązaniu do tej tradycji, po II wojnie światowej kolejne zjazdy i kongresy polskich ekonomistów organizowane były w historycznie ważnych dla kraju okresach. Pierwszy Ogólnopolski Zjazd Ekonomistów Polskich, a zarazem Kongres, odbył się w grudniu 1950 r. i był przygotowaniem do Kongresu Nauki Polskiej w 1951 r. Kongresy II, III i IV odbyły się kolejno: w czerwcu 1956 r., w styczniu 1971 r. i w marcu 1981 r. Natomiast w 1987 r., w 100-lecie Kongresu z okresu zaborów, zorganizowany został V Kongres Ekonomistów Polskich. W 1993 r., czyli w czwartym roku polskiej transformacji

⁵ W niniejszej monografii używa się pojęcia *inkluzywność* (*inkluzja*), dla podkreślenia złożoności zjawisk, jakich pojęcie to dotyczy. Choć w recenzji tej monografii proponuje się zastąpienie tego pojęcia przez *spójność społeczną*, w odniesieniu do skali różnicowań społecznych (*social cohesion*) lub przez *integrację społeczną* w odniesieniu do działań włączających (*social inclusion*), to jednak ze względu na większą pojemność i wymiar pojęcia *inkluzywność*, obejmującego – poza wymienionymi wyżej kwestiami – także takie zagadnienia jak kapitał społeczny, społeczne relacje i współzależności, a także kwestie aktywności społecznej czy obywatelskiej i inne, uważamy używanie pojęcia *inkluzywność* za zasadne, tym bardziej w kontekście analizowanych w tej monografii zagadnień społecznych, a zwłaszcza problematyki społecznej gospodarki rynkowej. Uzasadnieniem takiego podejścia jest ponadto coraz silniejsze ukorzenienie się tego pojęcia w literaturze przedmiotu. Istotne jest ponadto, że pojęcie to jest coraz częściej wykorzystywane w opisie programów i projektów dotyczących funkcjonowania oraz rozwoju Unii Europejskiej.

ustrojowej, na VI Zjeździe i Kongresie PTE przy współpracy z Federacją Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Naczelnej Organizacji Technicznej, Stowarzyszeniem Księgowych w Polsce, Zrzeszeniem Prawników Polskich i Towarzystwem Naukowym Organizacji i Kierownictwa, podjęto podstawowe w ówczesnym okresie pytanie: *Jak zdynamizować polską gospodarkę?* Obradujący w styczniu 2001 r. VII Kongres Ekonomistów Polskich nt. *Ekonomia w epoce cywilizacji informacyjnej* podjął równie trudne problemy wyzwania XXI wieku. Szczególny charakter miał też VIII Kongres, który odbył się w listopadzie 2007 r. Był to pierwszy kongres od czasu wejścia w 2004 r. Polski do Unii Europejskiej, stąd też jego tematyka nawiązywała do tego wydarzenia. Kongres odbywał się bowiem pod hasłem: *Polska w gospodarce światowej – szanse i zagrożenia*. Także IX Kongres Ekonomistów Polskich w listopadzie 2013 r. pod hasłem: *Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych* odbywał się w szczególnych warunkach, kształtujących się jako następstwo globalnego, zapoczątkowanego w latach 2007/2008 w USA kryzysu gospodarczego i finansowego⁶.

Jak zatem wykazuje historia kongresów ekonomistów polskich, odbywały się one z różną częstotliwością, raz na kilka lat, w wysoce zróżnicowanych warunkach społeczno-gospodarczych, a także politycznych, stąd i myśli przewodnie stanowiły swego rodzaju *signum temporis*.

Dotyczy to także X Kongresu Ekonomistów Polskich. Jego hasło *Ekonomiści dla rozwoju* wyraża wyzwanie, przed jakim staje zarówno gospodarka krajowa, jak i globalna, tj. wyzwanie zapewnienia trwałego, harmonijnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Rok 2019, w którym odbył się X KEP, zaznaczył się bowiem wyraźnym osłabieniem tempa wzrostu produktu krajowego brutto (PKB) w skali globalnej i w wielu krajach. Wskutek tego jeszcze bardziej uwidoczniły się pogłębiające się od wielu lat różnego rodzaju asymetrie, trwała nierównowaga, charakteryzująca współczesny świat. Stąd też staje się on coraz bardziej chwiejny, splekany, co potwierdzają nabrzmiewające problemy społeczne, w tym dochodowe, demograficzne, migracyjne, polityczne oraz problemy ekologiczne, zwłaszcza wysoce negatywne zmiany klimatu. Obecny kryzys pandemiczny dodatkowo i to niezwykle brutalnie odsłania rozmaite nieprawidłowości w sferze społeczno-gospodarczej. Są one podłożem nasilających się w wielu krajach przejawów niezadowolenia społecznego, czego nie są w stanie łagodzić niekwestionowane materialne, w tym zwłaszcza technologiczne, osiągnięcia współczesnego świata i większości jego krajów. Z doświadczeń tych krajów wynika, że mające podłoże w priorytecie dla wzrostu gospodarczego światowe dokonania gospodarcze nie zapewniły w należyтым stopniu postępu społecznego i ekologicznego. Zatem nie jest spełniony warunek harmonijnego,

⁶ Wszystkie kongresy znalazły odzwierciedlenie w szeregu publikacjach, w tym cyklach wydawniczych. Część z nich jest dostępna w zasobach PTE (*vide* <http://www.książkiekonomiczne.pl/>).

trwałego, potrójnie (gospodarczo, społecznie i ekologicznie) zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego. Ujawniające się zarówno w skali globalnej, jak i w poszczególnych krajach zaniedbania w sferze społecznej i ekologicznej stają się barierą poprawy jakości życia. Także Polska nie jest niestety wolna od tego typu zaniedbań. Prawie cały okres transformacji ustrojowej cechował bowiem priorytet dla wzrostu PKB. Kwestie społeczne i ekologiczne miały natomiast drugorzędne znaczenie. Wskazuje to na pilną konieczność podejmowania zarówno w sferze nauk ekonomicznych, jak i praktyki, prac ukierunkowanych na kształtowanie harmonii między wymienionymi sferami życia społeczno-gospodarczego, tj. sferą ekonomiczną, społeczną i ekologiczną. Do tego bowiem sprowadza się harmonijny, trwały, potrójnie zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy. Stąd też rozwój taki stał się hasłem przewodnim X KEP.

O doniosłości X Kongresu Ekonomistów Polskich może świadczyć nie tylko merytoryczny, lecz także liczbowy jego obraz. W Kongresie tym uczestniczyło bowiem prawie 600 osób z kraju i zagranicy, około 50 gości specjalnych, w tym Prezes Rady Ministrów, Premier Mateusz Morawiecki. Obecność zaś ponad 30 dziennikarzy zaowocowała licznymi, obszernymi relacjami w mediach.

Na Kongres zgłoszono około 200 referatów. Wybrane opublikowano w dwumiesięczniku „*Ekonomista*” nr 2/2020 oraz okółokongresowych edycjach kwartalnika „*Biuletyn PTE*”. Ponad 100 referatów zostało zakwalifikowanych do pokongresowej, specjalnej serii wydawniczej PTE pod tytułem zgodnym z hasłem X KEP, tj. „*Ekonomiści dla rozwoju*”. Seria ta obejmuje cztery monografie, których tytuły i treści korespondują z tematyką i strukturą debaty kongresowej. Niniejsza monografia jest pierwszą z nich i dotyczy przedstawianych w ujęciu zsyntetyzowanym fundamentalnych zagadnień w teorii ekonomicznej i praktyce życia społeczno-gospodarczego. Pozostałe trzy monografie stanowią rozwinięcie i uszczegółowienie owych fundamentalnych zagadnień, m.in. poprzez analizy realnej i regulacyjnej sfery gospodarki, kultury i edukacji ekonomicznej. Specjalne miejsce poświęcone zostanie intensywnie obecnie dyskutowanej kwestii pluralizmu i jednorodności w naukach ekonomicznych.

Oddajemy niniejszym do rąk Czytelników pierwszą z czterech monografii cyklu wydawniczego „*Ekonomiści dla rozwoju*” z przekonaniem, że może to być lektura skłaniająca do pogłębionych refleksji na temat rzeczywistych, pożądanych i możliwych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego oraz na temat roli, jaką w kształtowaniu tego rozwoju mogą odegrać ekonomiści. Zarazem wyrażamy nadzieję, że monografia ta będzie stanowić zachętę do zainteresowania się Czytelników pozostałymi trzema monografiami z rzeczonoego cyklu.